

Konnakotkaste ja must-toonekure kaitse korraldamine Eestis

LIFE04NAT/EE/000072 (EAGLELIFE)

Must-toonekurest ja konnakotkastest Eestis

Kui enamike Eesti kotkaste olukord on hea, siis kahjuks suur-konnakotkast ja must-toonekurge võib mitmete ohutegurite mõjul oodata ees kadumine. Väike-konnakotka arvukuseks on Eestis hinnatud 500-600 paari, suur-konnakotkal vaid kuni 20 paari ja must-toonekurel kuni 80 paari.

Konnakotkaste ja must-toonekure asurkonda ohustab kõige rohkem pesapaikade hävimine metsaraiete käigus. Ligi poolte konnakotkaste ja must-toonekure paaride pesapaigad ei ole täpselt teada ja on seetõttu riiklikult kaitsmata. Halvasti mõjub ka pesitsusaegne häirimine ning saagialade kvaliteedi halvenemine.

Kotkaste ja must-toonekure kaitsel on kolm peamist suunda: elupaikade kaitse, seire ja teavitustöö. Metsamajandust peetakse tänapäeval üheks olulisemaks kotkapopulatsioon mõjutavaks teguriks. Efektivemaks kaitsemeetmeks on olnud pesapaika ümbritseva piisava kaitsetsooni loomine, kus on keelatud majandustegevus ja ka inimeste viibimine pesitsusajal. Lähitulevikus tuleb järjest rohkem tähelepanu pöörata aga konnakotkaste ja must-toonekure kogu elupaiga sh ka toitumisalade kaitsele ja hooldusele.

EAGLELIFE

Konnakotkaste ja must-toonekure kaitse
korraldamine Eestis

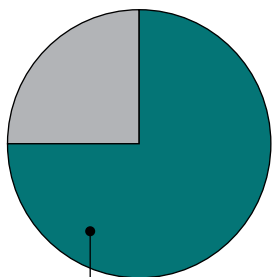
Eesmärgid:

- Kindlustada konnakotkaste ja must-toonekure populatsioonide stabiilsus ja elupaikade soodne seisund
- Täita nende liikide riiklikud tegevuskavad ja koostada uued
- Tõsta ühiskonna teadlikkust projekti liikide ja teiste kotkaste osas
- Arendada rahvusvahelist koostööd kaitse ja uurimise vallas
- Natura 2000 võrgustiku alade seisundi parandamine
- Abistada keskkonnaministeeriumit projekti sihtliikide kaitse teostamisel

Projekti aeg 2004-2009

Projekti eelarve
846 618 €

75% Euroopa
Komisjoni poolt

PROJEKTI RAHASTAJA:

Euroopa Liit
ec.europa.eu/environment/life

PROJEKTI VEDAJA:

Eesti Ornitoloogiaühing
www.eoy.ee

PARTNERID:

MTÜ Kotkaklubi
www.kotkas.ee

KESKKONNAMINISTEERIUM

Keskkonnaministeerium
www.envir.ee

KESKKONNAAMET

Keskkonnaamet
www.keskkonnaamet.ee

Erametsaliit
www.eramets.ee

KAASRAHASTAJA:

SA Keskkonnainvesteeringute Keskus
www.kik.ee

Luhtade taastamine

Mahukaim EAGLELIFE tegevus oli võsastunud ja mätastunud luhtade taastamine.

Eesmärgiks seati 2800 ha Soomaa Rahvusparki luhtade taastamine, st viimastel aastakümnetel luhtadele kasvanud võsa purustamine ja maapinna tasandamine nii, et edaspidi seal heina niita võiks. Hooldatud niidud on konnakotkastele (vähemal määral must-toonkurele) esmatähtsad toitumisalad – võsast ja kõrge rohu seest ei saa konnakotkad püüda oma põhisaaiki, väiksemaid närilisi. Konnakotkaste pesitsusedukus ja ka pesitsevate paaride arv hakkas Soomaal tasapisi langema ning toitumisalade taastamisega soovisime seda pidurdada. Vähem võsastunud luhtade taastamine polnud keeruline, sellega said hakkama ka kohalikud elanikud (kui just vesi luhal polnud). Projekti viimastel aastatel võis neil luhtadel tavapäraselt heina teha ning heina kvaliteet oli juba väga hea. Samuti pakkusid niisugused luhad silmailu, st nägid välja nii nagu ideaalis olime ette kujutanud..

Mõnes piirkonnas kasutati taastamiseks veiseid (vaid jämedam võsa tuli hiljem eraldi maha lõigata). Taastamisjärgselt tunnevad

veised end niitudel väga koduselt. Lammaste pidamine on Soomaal keeruline huntide ja karude rohku-se tõttu.

Tööde käigus selgus, et osa taastamiseks planeeritud luhtasid pole enam võsa, vaid metsaga kaetud. Aga metsa raadamine polnud meie eesmärk. Metsast niidu kujunemine võtab ka aastaid aega. Ja niisuguseid alasid oli peale põhjaliku inventuuri tervelt 900ha...

Et mitte jätta täitmata projekti eesmärki, otsisime mujalt Eestist sarnaseid võssakasvanud luhtasid konnakotkaste pesapaikade ümbruses. Nii laienes EAGLELIFE projekti tegevus 5 Natura 2000 võrgustiku ala peale – Soomaa, Käntu-Kastja, Matsalu, Alam-Pedja ja Keeri-Karijärve.

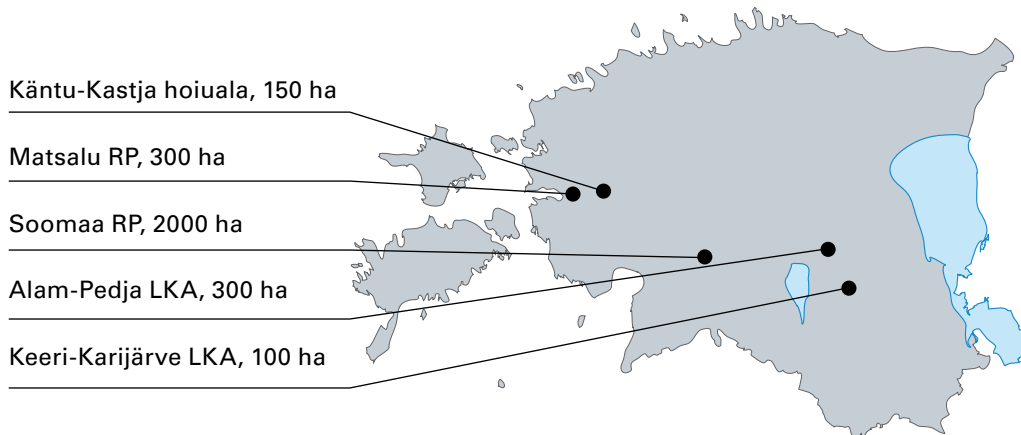
Raskemad alad nõudsid aga taastajatelt märksa enam kulutusi nii masinate varuosadele kui ka kütusele, kui olime planeerinud. Tuli kasutada spetsiaalset tehnikat ja vastavate kogemustega alltöövõtjaid.

Projekti jooksul tõusid olulisel määral riiklikud luhtade taastamise tariifid ja nii pidime leidma lisaraha eesmärgi saavutamiseks. Tollane Riiklik Looduskaitsekeskus lahendas need probleemid – 2007. aasta kuiv suvi ja sügis võimaldasid ka suure osa töid teha just sel ajal. 2008. aastal oli küll täiendav raha taastamiseks olemas, aga ilmastik (korduvad üleujutused) ei võimaldanud luhale minna. Vaid Käntu-Kastja suhteliselt kõrgemaid luhtasid sai sel ajal taastada. Luhtade taastamine Matsalus ja Alam-Pedjal (kokku üle 600ha) jäi projekti ajal lõpetamata, aga sellega tegeletakse KIK toel edasi ja soovitakse

täita eesmärk enne 2009. aasta lõppu või esimesel võimalusel.

Konnakotkaste seire näitab, et konnakotkaste arvukuse langus Soomaal on pöördunud tõusuks, aga täpsemate seoste selgitamine saab toimuda kümnekonna seireaasta järel. Ootamatult positiivseks saame aga pidada ühe must-toonekure paari lisandumist Soomaa piirkonda ja ühe seal varem pesitsenud paari paranenud pesitsusedukust. Kas see on otsest seotud luhtade taastumisega – seda ei oska praegu väita, aga mujal Eestis pole tõusu märgata? Igatahes must-toonekurgi on peale suurvee taandumist luhtadel sageli saagitsemas näha olnud, ju siis ka kaugemal pesitsevad paarid siin käivad. Konnakotka territoorium, mis asus taastamiseks sobimatus piirkonnas, on viie aasta jooksul aga tühjaks jäänud...

EAGLILIFE projekti raames taastatud luhtade asukoht ja pindala

Maade ostmine

EAGLELIFE projekti raames planeeriti osta must-toonekure või konnakotkaste pesapaikade all jäävat eramaad vähemalt 65 ha.

Eesmärgiks oli vähendada eraomanikele seatud piirangutest tingitud riske – mitte kõik maaomanikud pole nõus neile seatud piirangutega.

Üks maaüksus osteti keskkonnaministeeriumi poolt riigile ostueesõigust ka-

sutades ja neli Eesti Ornitoloogiaühingule (kuna riigile ostmine osutus väga keeruliseks valitud maaüksuste osas).

Kõik projekti käigus ostetud maaüksused (kokku 76,8ha) asuvad Saaremaal must-toonekure püsielupaikades ja Natura 2000 aladel. Maaüksuste edasine sihtotstarve on kaitsealune maa.

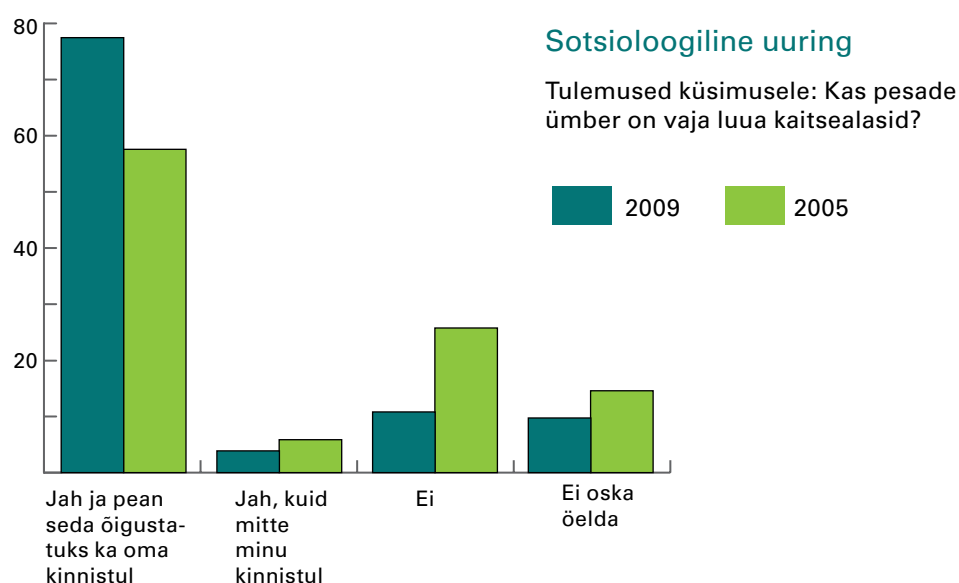
Teavitustegevus

EAGLELIFE tõenäoliselt edukaimaks osaks osutusid teavitustegevused. Nende tulemust pole lihtne mõõta, kuid korraldasime projekti alguses ja lõpus sotsioloogilised uuringud hindamaks algul inimeste (sh piirangutega maaomanike) ootusi ja lõpus ka mõningaid projekti tulemusi.

Sotsioloogilised uuringud näitavad, et neli aastat kahe uuringu vahel on pisut lühike aeg põhjalike muutuste saavutamiseks ühiskonnas ja ka majanduslik surutis mõjutab arvamusi. Kokkuvõtte kahest uuringust oli järgmine:

- Põhiosa (80%) maaomanikest peab pesade ümber kaitsealade loomist vajalikuks ja õigustatuks, see arusaam on märkimisväärselt süvenenud võrreldes 2005.a.-ga. Peaaegu kõik jagavad arvamust, et kotkaste ja must-toonekurgedel on looduses tähtis roll ning võrreldes 2005.a. uuringuga on oluliselt laienenud tõdemus, et neid linde võib pidada looduskaitse sümboliteks.
- Võib öelda, et nii kotkaste kui must-toonekure kaitset väärtustatakse täna rohkem kui 2005.a., ent hetkeolukord nõuab endisest rohkem tähelepanu majanduslikele aspektidele.

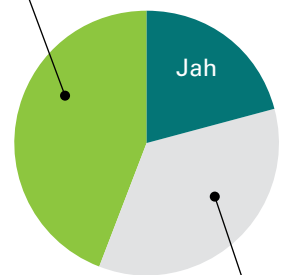
- Eelnevale kinnituseks pidasid peaaegu kõik vastajad (92%) vajalikuks riigipoolset kompensatsiooni metsa mittemajandamise eest. Võrreldes 2005.a.-ga on selline soov märgatavalt tugevnenud.
- Peale kompensatsioonimehhanismide paikapanemist oodatakse riigi poolt kõige enam looduskaitsealist teavet ja koolitust (32%) – kogu ühiskonnale. Looduskaitseorganisatsioonidelt soovitakse kõige enam iga-aastast infot läheduses pesitsevate lindude käekäigust (45%). Endiselt tuntakse muret, kas äkki ei piirata tegutsemist ka siis, kui linnud on juba piirkonnast lahkunud.

Koostati A4 formaadis vihik „**Eesti kotkad ja must-toonekurg**“, milles neid liike on tutvustatud vastavalt EAGLELIFE projekti käigus täienenud teadmistele. Vihik ilmus eesti, vene ja inglise keeles (vastavalt 8000, 500 ja 1500 eksemplari). Trükise sihtrühmaks on eelkõige maomanikud, kelle maal kotkad pesitsevad või toitumas käivad. Samuti jagatakse trükist teistele projekti sihtrühmadele, teiste hulgas näiteks aktiivsetele veebikaamerate püsivaatlejatele üle maailma ja kolleegidele teistes riikides.

Infolehed ja soovitused maomanikele. Kotkaste ja must-

Kas kotkaste kohta on piisavalt infot?

Ei, kuid ma pole sellest infost ka huvitatud

Ei, aga ma olen sellest infost huvitatud

toonekure püsielupaikade ning konnakotkaste toitumisalade maaomanikele saadeti lisaks ametlikule kaitsekohustuse teatisele lisainfot nende maal või naabruses pesitseva paari pesitsusedukuse kohta, samuti soovitusi konnakotkaste toitumisalade majandamise kohta (kokku enam kui 1000 maaomanikule). Mitmete maaomanikega käidi ka kohapeal kohtumas ja olukorda selgitamas (väljaspool pesitsusaega ka pesapuu juures). Tegevus jätkub ka peale EAGLELIFE projekti lõppu, sest sotsioloogiline uuring näitas suurt huvi niisuguse lisainfo vastu (oli esimene tegevus, mida oodatakse looduskaitse organisatsioonidelt).

Õppepäevad kujunesid üllatavalt populaarseteks – kõigile huvilistele me ei suutnudki neid korraldada. Kokku tehti 70 õppepäeva väga erinevatele sihtgruppidele, kus tutvustati kotkaste ja must-toonekurega seonduvaid teemasid. Kõige rohkem seminare toimus koolides ja teistes haridusasutustes. Aga ka metsameestele, mitmetele klubidele, seltsidele, kotkatöodes osalenud inimestele jne. Projekti käigus organiseeriti kaks suuremat rahvusvahelist konverentsi must-toonekure ja konnakotkaste uurijatele (Rumeenias ja Lätis).

Projekti lõpus korraldati **väliseminar** lodjal Jõmmu, kuhu kutsuti varasemates seminarides aktiivsusega enam silma paistnud koolidest

ja muudest asutustest 30 inimest. Päev aega kestnud lodjasõidu käigus tutvuti Emajõe-Suursoo looduskaitsealaga ja sai ka looduses kotkaid vaadelda.

Veebikaamerad kujunesid üheks projekti magnetiks – veebikaamerate vahendusel said huvilised jälgida kolme pesitsushooaja jooksul (2007-2009) must-toonekure pesas toimuvat, kahel hooajal (2008-2009) vaadeldi väike-konnakotka pesa ja ühel aastal sai jälgida merikotka pesa ning talvist kotkaste toitumiskohta (viimased on küll EAGLELIFE projektiga vaid osaliselt seotud).

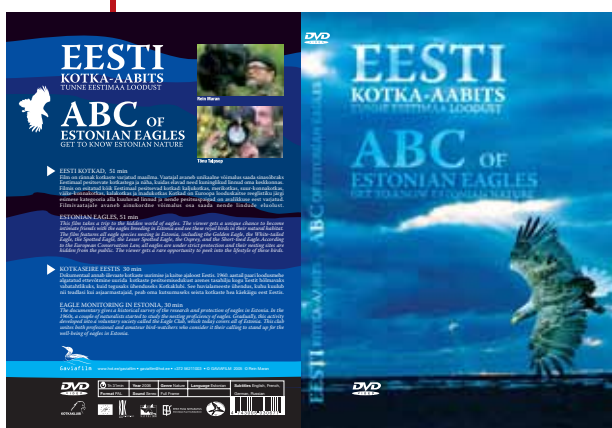

Veebikaamerad kogusid selle aja jooksul ligi 8,7 miljonit vaatlust, st niipalju kordi avati kaamera linki. Veebikaamerate ajal moodustus ülemaailmne kaamerasõitlaste sõpruskond, kes suhtlevad eelkõige looduskalendri foorumi (www.looduskalender.ee/forum/) kaudu (projekti lõpuks oli registreerunud

ligi 600 inimest) ja postitavad foorumisse kõik oma vaatlused koos dokumentaalse tõestusega.

Veebikaameratest oli ajendatud ka suur osa projektiga seotud meediakajastusest, näiteks 2009. aasta kevadsuvel näidati merikotka kaamerast iga päev löike Eesti ühes vaadatuimas telekanalis. Tõenäoliselt on Eestis vaid üksikuid inimesi, kes ei teaks merikotkapaari – Linda ja Sulevi kohta miskit öelda.

Projekti jooksul avaldati üle 100 artikli paber ja online meedias, samuti tehti ligi 40 intervjuud erinevatele raadiokanalitele ja osaleti 15 telesaates tutvustamaks projekti liike ja tegevusi. Ka välisajakirjandus tundis korduvalt huvi meie tegemiste vastu.

Valmis DVD „**Eesti Kotka-aabits**” (Rein Marana filmisarjast - Tunne Eestimaa Loodust), mida jaotati tasuta 120 eksemplari erinevatele sihtrühmadele (vabatahtlikud abilisid, koolid ja muud haridusasutused, metskonnad, raamatukogud jne). DVD sisaldab lisaks kahele dokumentaalfilmile (Eesti kotkad ja Kotkaseire Eestis) ka multimeedia programmi „Teejuht kotkaste maailma”.

Rahvusvaheline koostöö

Rahvusvahelise koostöö raames osaleti mitmetel erialastel ja LIFE projektide konverentsidel, teostati ühiseid õppepäevi ja välitöid kogemuste vahetamiseks. Projekti algul käidi näiteks Tšehhi kolleegide juures õppimas must-toonekurgede püüdmist ja satelliitsaatja paigaldamist, aga projekti arenedes võisime juba ise olla kogemuste jagajateks. Kotkaklubi on projekti jooksul saanud märksa tuntu- maks terves Euroopas. EAGLELIFE raames koostati Euroopa konnakotkaste värvilise rõngastamise programm ja Kotkaklubi on selle koordinaatoriks. Projekti raames osteti esimesed 200-400 värvilist plastikrõngast kõigile osalevatele riikidele (Eesti, Läti, Leedu, Poola, Slovakkia, Valgevene ja Venemaa). Samuti osaletakse aktiivselt must-toonekure ja konnakotkaste rände jälgimisel. Organiseeriti ekspeditsioon suurimasse must-toonekurgede ja suur-konnakotka rändepeatuspaika Jordani orgu Iisraelis, kus loeti 45 must-toonekure rõngast ning edastati info vastavate riikide (Läti, Leedu, Poola, Tšehhi, Slovakkia, Ungari, Iisraeli) spetsialistidele. Koostöö tugevdamiseks on niisugused tegevused väga olulised.

Eriti tihe koostöö on olnud Läti ja Leedu kolleegidega, kelle uurin-

guid kasutati seniste kaitsemeetmete hindamisel. Rahvusvahelist koostööd aktiveeris GPS-saatjate kasutamine, sest nende põhjal saadud info puudutab ka paljusid teisi riike, kust meie linnud läbi rändavad või talvituvad.

Näiteks meie kahe suur-konnakotka talvitumine oli ajendiks Sava jõe lammimetsa kaitseks linnuhoiuala moodustamisele Horvaatia ja Serbia piirialal.

Samuti on jagatud infot veebikaamerate ja satelliitsaatjate kasutamise ning tehniliste võimaluste kohta kõigile küsijatele kümnekonnast eri riigist.

Seire ja inventuurid

Projekti jooksul leiti üle 100 uue pesapaiga. See saavutati nii spetsiaalsete pesade otsimise välitöödega, kui ka inimeste teatatud suurte pesade ülevaatamisega.

Senise kaitsekorra analüüsimisel selgus, et väike-konnakotka jaoks kehvadel aastatel (näriliste arvukuse madalseisus) ei piisa 100m raadiusega kaitsetsoonist pesa ümber – häirimise mõju on siis tuntavam kui heade toitumistingimuste puhul. 100m raadius ei paku kaitset ka tormituulte ja sellest tuleneva tuuleheite vastu. Läti kolleegide uuringutele toetudes selgus, et ka must-toonekure kaitsetsoon 250m ei ole igas olukorras piisav. Olukorra lahendamiseks seadustati pesapaikade kaitseks püsielupaigad, mille piiride ettepaneku koostab ekspert ja need järgivad võimalusel looduses olemasolevaid piirjooni (kraavid, sihid jms).

Toitumisalade uuring näitas, et ebasobiv avatud maastike majandamine (näiteks suured rapsipõllud või siis pikemaajaline mittemajandamine) mõjub eelkõige näriliste arvukuse madalseisu ajal konnakotkastele negatiivselt. Saagi rohkeuse ajal võidakse selle järel käia ka kaugemal. Must-toonekured käivad pesast tunduvalt kaugemal toitumas kui konnakotkad, kuid ka neil on oluline, et toitumisveekogude (jões, ojad, kraavid) kaldad po-

leks võsastunud.

Meie teadmisi suur-konnakotka ja must-toonekure elupaiga ulatusest ja kasutusest avardas oluliselt GPS-saatjate kasutamine, mille abil sai määrata linnu täpse asukohta iga kahe tunni järel.

Projekti sihtliikide uutes tegevuskavades on kasutatud EAGLELIFE käigus saadud uusi teadmisi.

EAGLELIFE käivitatud tegevuste edaspidine jätkamine ning arendamine on Kotkaklubi ja Keskkonnaameti ülesanne. Koostöös saavad tõenäoliselt kõik vajalikud tegevused korraldatud ning teadmiste kogunedes selguvad ka uued sihid...

Kõik kasutatud pildid on tehtud EAGLELIFE
projekti tööde käigus, nende pildistajateks:

Gunnar Sein, Maarja Nõmm, Tarmo Evestus,
Ülo Väli, Joosep Tuvi ja Urmas Sellis

Teksti koostas Urmas Sellis

Kujundus: OÜ Bubo

Trükise valmimist toetas: Euroopa Liit

© Eesti Ornitoloogiaühing, 2009